Чыла эллаcе пролетарий-шамыч, ушныза! *Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!*

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ
Адрес: Йошкар-Ола, Совет пӧрт „Ямде лий" редакций.

Советский Союз Герой-шамыч: Раскова, Гризодубова да Осипенко 10 ноябрьыште орден-шамычым вручитлыме деч вара.
Союзфото.

РЕДАКЦИИЫН КАҤАШЫЖЕ

ТЕЛЫМ САЙЫН ВАШЛИЙЗА

Шӱргым йошкартарыше йӱштӧ теле шинча ончылнак. Вожатый, отряд совет председатель, совет член-шамыч, телым сайын вашлияш кузе ямдылалтыда? Тендан школыштыда ий ӱмбалан катокым ышташ вер ямде мо? Телылан физкультурный инвентарь сита, але уке?

Южо школ телылан сайын ямдылалтеш. Теве Руя-Сола пелэ кыдалаш школышто тунемше Семенов Вася (Роҥго район) тыге воза: „Шукерте огыл мемнан школ директорна телылан 33 мужыр ечым нале. Йоча-шамыч пеш куаненыт. Ме тунеммаште Кужмарий пелэ кыдалаш школ дене соревноватлена. Договорышто ече денат соревнованийым эртараш ончыктымо. Школ погынымаште ме нуным ече дене соревноватлымаштат сеҥаш решитлышна".

Вася шкежат телылан чыла кӱлеш ӱзгарым налын ямдылен. Кельмак-Сола тӱҥалтыш школышто тунемше Ягодаров Наумат (Роҥго районак) телым сайын вашлияш, манын мемнан деке увертарен.

Отрядыштыда телылан ямдылалтмашым виянгдаш темлена. Теле „унам" сайын вашлияш отрядыштыда кӱлешынак каҥашыза. Ечыдам, конькиым, издерым ончен налын, сайын тӧрлатыза.

Ме тыланда ик мыняр полышым пуэна.

Каток ыштыме нерген: ер, пӱа да эҥер укеан верыште шке гыч катокым ыштыман. Таве деке лишыл тӧр верым кычалза. Ончыч тудо площадкым сайын эрыктыман, вӱд йоген кайме деч тӱржым мланде дене авыраш кӱлеш. Йырже шинчаш пӱкен-шамычым ыштыза.

Катокым сӧрастарыза. Покшеланже флаган мачтым шогалтен кертыда. Ӧрдыштыжӧ фанер оҥаш конькобежец, БГТО значкистым сӱретлен меҥгыш пыжыктен шогалтыза.

Мланде чот кылмымек, площадкым йӱдлан вӱд дене поливатлаш кӱлеш. Пожарный машина дене поливатлаш сайрак, садлан колхозда деч полышым йодса. Ий кужгӧ да тӧр лиаже, манын шуко кече поливатлыман.

* *
*

Ечымат шкеак ышташ лиеш. Ечым ваштар, але куэ дене ышташ сайрак. Кок вычкыж иле оҥам налын, мучашыжым кошартен йытыран гына пужарыза. Тӱҥдышаш верым вычкыжемдыза. Шогалза. Кӱш нӧлталме кидде ече мучашке шуэш гын, ечын кужытшо лач.

Тиде оҥам чот гына шолтыман. Ечын мучашыжым шолшо вӱдыш чыкен, кӱмешкыже шогыктыза. Тушеч йӱштыш лукмек, чот гына тӱҥдыза. Тыге 2-3 суткалан кодаш кӱлеш. Варажым ремешокым пыжыктет—ече шуынат.

Тояжымат тыгак ыштыман. Фанер оҥам йыргешкын пӱчкат, рожым шӱтен тушко тоям пуртен шындет—вот тудын чыла йӧсылыкшӧ.

Пионер ден школьник-шамычын чылаштын ечышт лийже. Телым ече дене сайын кошташ тунемза, БГТО значоклан теле нормым сдатлашда кӱлеш.

Герой-пионерлан—памятник

Пионерский галстукан йоча знамям кӱшкӧ нӧлтен ончык кая. Тудын тӱсшӧ лӱддымӧ, шинча ончалтышыже решительный.

Тиде изи фигурышто мыняр вий! Пеҥгыде йоча улмыжо тыште раш ончыкталтын. Тудлан тушман-шамычын нимогай чаракыштат, нимогай лӱдыктымашыштат шучко огыл.

Герой-пионерым, мемнан родинан изи патриотшо—Павлик Морозовым скульптор Рабинович тыге изобразитлен.

Павлик Морозов! Тыгай мондыдымо чапле подвигым ыштыше герой пионерын образше — чыла йоча-шамычын шӱмыштышт ила. Тудын кӱчык да чапле илышыже—чыла пионерлан пример.

Ленин — Сталин паша верч Павлик Морозов семын кредалаш — миллион йоча-шамыч тыршат. Эн сай литературын, живописын, кинон мастерышт ончылно тыгай образым искусствышто ончыкташ задаче шоген. Тиде задачым первой шукташ советский скульптор-шамычлан пиал логалын.

Павлик Морозовлан Москваште ышталтшаш памятниклан эн сай проектым ышташ правительство конкурсым увертарен ыле.

Тиде конкурс шуко жап шуйнен. Тӱрлӧ проект-шамыч пуреныт. Проект-шамыч кокла гыч скульптор И. А. Рабинович ден архитектор Г. П. Гольцын проектышт эн сайлан шотлалтын.

Конкурс жюри тиде проектым тӱҥ шотышто принимат лен да автор шамычлан икмыняр тӧрлатымашым ышташ шӱден. Знамян формыжо изишак вашталтшаш.

Памятникын постаментше кызытсе семын йыргешке огыл, а вик углан лиеш. Постаментыште Павлик Морозовын илышыже гыч эпизод-шамычым ончыктышо барельеф-шамыч лийыт.

Правительство памятникым шындаш верым ойырен. Тудо Забелинский проездысе ужар тайылышке, Красный площадьыш пурымаште Исторический музей ваштареш шындалтеш.

Тыште, столицын эн центрыштыже тошто Кремлевский пырдыж воктен пионер знамям кучен шогаш тӱҥалеш.

Памятникым бронзо дене велат. Павликын фигуржо ныл метр кӱкшытан лиеш. Тора гычат раш кояш тӱҥалеш.

Кугу пайрем кечылаште, демонстрант-шамыч Красный площадьыш пурымыштла тиде памятник воктен эртен каяш тӱҥалыт. Кугу еҥ ден йоча-шамычын шинча ончалтышышт памятник велке савырнат.

Памятник ӱмбак ончымо годым кажне пионер Павлик Морозовын героический пашажым шарналта да шкаланже тыге каласа:

— Вот тыгай, Павлик гаеч пионер лиймаш! Мыят тыгай лийшаш улам!

(„Пионерская правда" гыч).

Жапна веселан эрта

Ме канышнам веселан эртарена. Мемнан школ директорна 23 комплект шашкым, адак шахматым, домином, биллиардым налын пуэн. Газетым, журналым эреак лудын шогена.

Федотов Василий.

Сотнур район, Карай пелэ кыдалаш школ, 5-ше „А" класс.

Йошкар-Ола йоча технический станцийсе юнат Филатов Виталий морской свинкым онча.
Фото М. Чуршукевын.

ОТРЯДНАН ПАШАЖЕ САЕМЕШ

Кодшо пионерский сборышто мыйым отряд совет председательлан сайлышт. Мый пашам уло кумылем дене ышташ тӱҥальым. Мом шинчыдымемым вожатый Курбатов Вася деч йодам. Отрядна икымше чырыклан кугу сеҥымашым ыштен, плохо отметке ик пионерынат уке.

Отрядной сборыштына ме вождь-шамычын илышышт ден автобиографийышт да кызытсе тӱнямбалсе событий-шамыч нерген кутырена.

1-ше ден 2-шо класслаште тунемше октябрят-шамычым тӱрлӧ модыш дене модыктена, мурыктена.

Анцыгин Ваня.

Пектубай р-н, Кугенгер тӱҥалтыш школ.

7-ше звенам сеҥышна

Звена вожатыйлан сайлымек, мый тунамак кузе мемнан звена дене соревноватлыше 7-ше звенам сеҥаш, — манын шонаш тӱҥальым. Тунам мемнан звенаште плохо отметкан ятыр улыт ыле.

Тидын деч вара мый „Пионерская правда" ден „Ямде лий" газетым шуко лудынам. Лудмек умлышым: вараш кодшо йолташетлан от полшо гын, соревнованийыште ончык лектын от керт.

Звена сборышто чыланат тунеммаште ваш-ваш полшаш пунчална. Кызыт звенаштына дисциплиным пужгалыше уке, плохо отметкан пионер иктат уке. Тыге 7-ше звенам сеҥышна.

Ягодаров Наум.

Роҥго район, Кельмак-Сола тӱҥалтыш школ, 5-ше звена вожатый.

Мыйын телылан чыла ямде

Ече, издер, коньки шукертсек ямде. Кодшо ийыште мый коньки дене коштмаште школыштына первой верыште улам ыле. Тений районный соревнованийыште ончыл верым налаш чот ямдылалтам.

Семенов Вася.

Роҥго район, Руя-Сола пелэ кыдалаш школ.

100

Вес элласе йоча-шамычын илышышт

Капиталистический элласе шемер йоча - шамыч пеш йӧсын, шужен илат. Садланак шуко йоча-шамыч тунемын огыт керт. Тыгай нелэ условий йочашамычым преступлений пашашке шупшеш. Францийыште изи „преступник“-шамычым судитлаш лӱмын суд уло.

Кажне ийын 12 тӱжем наре права пудыртышо йоча-шамыч суд ончык шогалыт. Ача-аван йочам наказатлат, тулык йоча-шамычым тӧрлатыме пӧртлашке колтат. Тушто йоча-шамычлан кече лекме гыч тӱгалын ятыр кас марте пашам ыштыктат. Вишкыде шӱр ден шем киндым велэ пукшат. Лудаш, самообразований дене заниматлаш ок лий. Тыгай каторжный режимым чытен кертде шуко йоча-шамыч шылын куржыт, але „бунтым“ тарватат. Шукерте огыл Шевалон-де Верпп тӧрлатыме пӧртышкӧ „бунтым“ пызыралаш жандарм-шамычым колтымо улмаш.

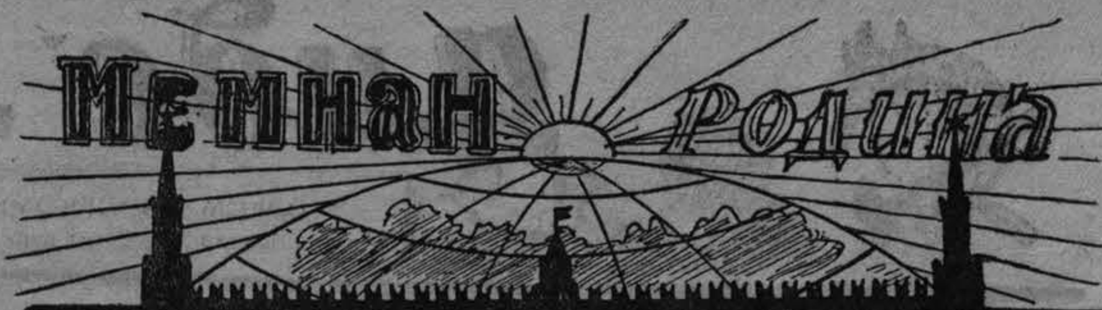
Шуко йоча-шамыч пелэ шужен, йӧсын илымашым чытыде шкеныштым шке пуштыт. Францийыште 13 ияш Жан Дельос йоча лӱалтын. Колымыж деч ончыч ашныше акажлан тыгай записким возен коден: „Шерге акый, мый колаш решитлышым, уто логар деч посна тыланет йоча-шамычетым пукшаш куштылгырак лиеш“.

Акажын пашаште улмыжо годым кок изи шочшыжым Жена ончен илен.

Йӧсын илыше пашадымешамычын шке йоча-шамычыштым кушак лийын тушак кышкен к о д ы м а ш фактат шуко лиеда. Шукерте огыл Лондонышто ик шуко ешан пашадыме ен автомат-телефон будкеш кок изи йочажым коден каен. Ик йочаже вич тылзаш улмаш.

Китайский калык героический армийын командирже-шамычым туныктымо школышто. Снимкыште: курсант-шамыч стройышто. Фото Р. Карменын.

Москвасе „Известия“ газет редакций пӧрт.

Родинын ӱшанле ролжо-шамычлан награде

СССР Верховный Совет Президиум РККА-н командир, политработник, инженер, врач, техник, младший командир да йошкарармеец-шамычым наградитлыме нерген Указым луктын.

Ленин орден дене—13 ен, „Красное Знамя“ орден дене—194 ен, „Красная Звезда“ орден дене—86 ен „Знак почета“ орден дене—5 ен, „За отвагу“ медаль дене—118 ен, „За боевые заслуги медаль дене—248 ен да СССР Верховный Советын Почетный Грамотаже дене 4 ен наградитлалтыныт.

Совет Ушемын вич у Геройжо-шамыч

Совет Ушемын оборонный виймым пенгыдемдыме шотышто Правительствын специальный заданийжым образцово шуктымылан да геройствым ончыктымылан тыгай ен шамычлан Ленин орденым пуэн, Совет Ушем Герой лӱмым присвоитлыме:

1. Капитан лейтенант И. А. Бурмистровлан
2. Майор А. И. Гусевлан
3. Лейтенант А. Г. Романовлан
4. Полковник А. С. Благовещенскийлан
5. Полковник Ф. П. Полынинлан.

У авиамодельный рекорд-шамыч

9 ноябрьыште Харьков олаште Лопань эҥер гыч авиамоделист Николай Козловскийын гидросамолет модельже колталтын. Тудо модельым Борис Мартыновын конструкцийым бензиновый мотор пыжыктыме улмаш.

Старт деч вара 3 минутат 30 секунд эртымек, модель койдымо лийын. 10 ноябрьыште тудым Каменный Ярыга ял воктен муыныт.

Предварительне шотлымо почеш, тудо 30 километр наре чоҥештен.

* * *

12 ноябрьыште Уфаште авиамоделист Бойков Владимир бензиновый моторан шке модельжым колтен. Тудым самолет гыч эскереныт. 1 час 26 минут да 06 секунд жапыште тудым ужыныт, варажым пыл коклаш йомын.

Бойков Владимир 13 минутат 06 секундлан москвич Сережа Малик кидыште улшо международный рекордым эртен (Маликын модельже южышто 1 часат 13 минут лийын).

Кокымшо Пятилетке Заемын 9-ше тиражше

17 да 18 ноябрьыште Ташкентыште К о к ы м ш о Пятилетке Заемын (4-ше ийыште лукмо) тиражше лийын.

Тиде т и р а ж ы ш т е 1.130.000 выигрыш лийын.

Москвасе „Арбатская площадь“ метро станций.

ФАШИЗМЫН ЯНЛЫКЛАНЫМЫЖЕ

Империалист кашакын Мюнхеныште предательски келшымышт деч вара Германий Чехословакий дечын пеш шуко мландым шупшын налын. Судетский область деч посна адак немец-шамыч шагал улман мландымат руалтен налын. Нине руалтен валме верыште вемец-шамыч огыл, а чех-шамыч илат.

Тидым Германий Чехословакийын чыла укрепленийжым, кӱлешан оборонный завод-шамычым налашлан ыштен. Тыге тудо Чехословакий аралалт ынже керт, манын ыштен.

Германийын полшымыжо дене Чехословакий дечын польский пан-шамычат шуко мландым шупшын налыныт. Кызыт Чехословакийын лужо да коваштыже велэ кодын.

Чехословакийысе капиталист-шамыч фашист кашаклан служитлышаш верч шкеште пашам ышташ тугалыныт. Нуно коммунистический партийым подпольышко (шолып паша ыштымашке) поктен колтеныт. Ожно фашистский Германий гыч Чехословакийым утарал толшо немец-шамычым поктен колтеныт. Чехословакий капиталист - шамыч Судетский областе гыч куржшо-шамычымат тыгак ыштеныт, южыжым вигак Гестапон к и д ы ш к е кучыктеныт. Гитлерлан сайрак лийже манын, нуно Чехословакийын ожнысо президентше Бенешым поктен колтеныт да элыштышт фашистский порядкым ыштеныт. Нуно ынде мемнам Гитлер огеш тӱкӧ, манын шонат.

Но фашист кашаклан тидат ситен огыл. Фашистский Венгрият чехослоцацкий мландым требултен. Ты годым Чехословакийын правительствожо полышым Англий да Франций дечын йодын огыл, а Германий ден Италий деч йодын. Ну, пале, фашист кашак тудлан „полышым пуэныт“! Чехшамыч Венгрийланат Словак область ужаш ден Закарпатский Украинын ужашыжым пуыде серлаген огытыл.Первой Венгрий пӱтынь Закарпатский Украиным налаш требултен ыле, но тиде Германийлан пайдале огыл улмаш: Польша ден Венгрийын границышт общий лиеш гын, вара нуно Гитлерым шагал колышташ тӱгалыт, манын лӱдын.

Туге гынат, фашист кашак алят темын огытыл. Фашистский захватчик-шамычын аппетитышт эше велэ виянгын.

Фашист кашакын янлыкланымышт эре талышна. Шукерте огыл Парижыште ик немецкий эмигрант, очыни,провокатор шамычын колтымо, германский посольствын 3-шо секретарьжым лӱен. Лӱйшӧ енже—еврей улмаш. Тиде фактым германский фашист кашак еврей-шамычым уэш пуштедаш да толен пытараш кучылтыт. Кызыт пӱтынь Германий мучко фашистшамыч еврей - шамычым пуштедылмашым да толымашым (еврейский погромым) организоватленыт. Штурмовик-шамыч вуйлатыме почеш еврейский пӧрт, кевыт-шамычым йӱлалтылыт, йӧршӧш тигакдыме еврей-шамычым уремешак пуштедат. Фашист кашак 30 тӱжем утла еҥым организоватленыт да еврейский еш-шамычлан Германий гыч лектын каяш 24 шагат срокым пуэныт.

Еврейский погром кызытат кая. Данцигыште 14—16 ноябрь кечылаште гитлеровец кашак пӧр'еҥым велэ огыл, но йоча да шоҥгошамычымат кыреныт, ятыр пуштеденыт. Цопотышто фашист кашак пале врач хирургым пӧрт гыч шӱдырен луктыныт да тудын ӱмбаке бензиным опталеныт, вара тулым пыжыктен йӱлалтеныт. Кызыт чыла еврей - шамычым Германский университетла гыч луктелат. Еврей-шамычлан театрыш, кинош, музейыш да выставкылаш коштмашым чарыме.

Российысе царский правительств тыгак еврейский погромым организоватлен ыле. Но царизмын тиде зверский политикше шкаланже вуйжылан муын —тудым сӱмырымӧ. Гитлеровский фашизмлан ат тыгаяк мучаш лиеш. Фашизм деке германский калыкын ненавистьше тиде кечылаште эше чот кугемын.

Пий—парашютист

Ростовский аэроклубын пашаенже-шамыч пийым парашют дене шке тӧрташ тувыкташ решитленыт. Тиде опытлан нуно самырык овчарке Азам налыныт.

Кандыра дене 3-шо да 4-ше этаж гыч ятыр гана волымеке, пий икмыняр гана парашют дене вышке гыч тӧрштен. Эркын эркын тудо лӱмын конструктироватлыме парашют деке тунемын.

Шукерте огыл Аза самолет гыч первой гана тӧрштен. 800 метр кӱкшыт гыч инструктор ночеш тудо кабинет гыч чыкт шкеак тӧрштен. Парашют ночылтын, да пий эркын волен. Волен шумеке тудо шогалын да тудым строна-шамыч деч утарымеш вучен шоген.

КИНО

„ЧЕЛОВЕК С РУЖЬЕМ“

Октябрьский социалистический революцийын первой кечылаже... Советский власть тунамак мир ден мланде нерген исторический декретым луктеш.

Русский солдат Иван Шадрин фронт гыч Петроградыш толеш.

Тудо „Человек с ружьем“ фильмын геройжо. Шадринын моло солдат семынак фронтышто кредалын шерже темын. Мӧнгышкыжӧ—ялыш кайнеже.

Шадрин В. И. Ленин деч—шокшо вӱдым кушто муаш лиеш,—манын йодеш.

— Вот ушкалым налмек сай илаш тӱҥалам, манын шонылта тудо. Но Шадринын солдат-шамычын возымо письмам Ленинлан пушашыже уло. Тудо Смольныйыш логалеш. Тушто Ленин дене вашлиеш. Ленинын чурийжым ок пале да тудын деч—шокшо вӱдым кушто муаш лиеш,—манын йодеш.

Ленин Шадрин деч озанлыкше нерген, фронтышто солдат-шамычын настроенийышт нерген раш йодыштеш. Тунамак большевик-шамычын политикышт нерген сайын умылтара.

— Винтовкым кид гыч мучыштараш эше эр, помещик ден господа-шамыч деч революцийым виян аралаш кӱлеш,—манеш Ленин. Тиде кӱчык вашлиймаште Ленинын мудрый ойлымыжым Шадрин раш умылен.

Ленин каймек,—вот могай енгшамыч улыт, а!— манын шыргыжалын пелештен.

Ленин дене мутланымыжым палымек, Шадрин пеш чот ӧрын, чайникшымат кидше гыч мучыштарен да солдат-шамыч дек каласаш куржын.

Иван Шадрин Керенскийын кодшо войскаж деч Питерым аралаш фронтыш кая. Тудо красногвардейский отрядын командирже лиеш. Петроград лишне героически кредалеш. Временный правительствын солдатше - шамычлан ленинский правда нерген сайын умылтара.

Калык тушман-шамыч столице аралымашым кӱрлаш тӧчат. Нуно фронтыш сар ӱзгар колтымым лӱмын чараклат. Фронтышто положений неле лиеш.

Петроград аралымашым личчо вуйлатыше Ленин ден Сталин фронтысо положенийым жапыштыже тӧрлагат. Белогвардейский банде-шамыч шылын куржыт.

Сӱрет Путиловский заводышто митинг дене пыта. Тушто Владимир Ильич советский властьым аралаш шогалаш ӱжын пашазе-шамыч ончылан пламенный речьым ойла.

Пашазе-шамыч митинг гыч вик фронтыш каят.

„Человек с ружьем“ фильмыште Ленин ден Сталинын эреак массе дене пырля пашам ыштымыштым да калыкым вуйлатымыштым раш ужына. Нуно чыла вереат массын йӱкыштым чутко колыштыт, нуным сеҥымашыш наҥгаят.

Фильмыште Ленин ден Сталинын образыштым артист-шамыч: Штраух ден Гелована сай пуэн моштеныт.

* * *

Школьник ден пионер-шамыч! Тиде „Человек с ружьем“ чапле фильмым тыланда ончаш темлена.

„Человек с ружьем“ фильм гыч кадр. (Шола гыч пурлашке): И. В. Сталин (М. Геловани), В. И. Ленин (заслуженный артист М. Штраух), Чибисов (артист В. Лукин) да Шадрин (Б. Тенин). Союзфото

Международный шахматный турнир

Первой круг пытен

6 ноябрьыште Голландийын Амстердам олаштыже тӱнясе 8 тале шахматист-шамычын матч турнирышт тӱҥалын. Тиде турнирыште СССР-ын шахмат дене чемпионжо Михаил Ботвинник участвоватла.

16 ноябрьыште первой круг пытен. Кандаш тур деч вара первой верыште Файн (США). Тудо 8 очком налын кертшаш гыч 6 поген. Кокымшо верыште Эстонийын чемпионжо Керес, тудын 5,5 очко. Кумышо ден нылымше верыште Ботвинник ден Капабланка (Куба) улыт. Нунын очкошт 4,5 гыч. Визымше ден кудымшо верыш Решевский (США-н чемпионжо) ден Алехин (тӱнямбал чемпион, шкеже Франций гыч) лектыныт. Нуно 3 очко гыч погеныт. Но эше ик партийым модын пытарен огытыл. Тудо партийыште положений Решевскийын сайрак. 7-ше верыште—Эйве (Голландий)—2,5 очко да 8-ше верыште Флор (Чехословакий)—2 очко.

Ботвинник первой кругышто ик партийым веле—Американ гроссмейстерже Файнлан модын колтен, кок партийым модын налын, 5 дене ничьям ыштен. Тиде кругышто икте веле ниго́ланат модын колтен огыл Тиде—Керес. Тудо кум партийым модын налын да визыт дене ничьям ыштен. Файн Кереслан ик партийым модын колтен. 5 партийым модын налын да коктыт дене ничьям ыштен.

ЧОЯ мужик

Русский калык йомак

Мужик усадьбыш толын да баринын кудовечше воктене шогалын. А кудовечыште игыже ден сӧсна кошгеш. Вот мужик уплшым налын да сӧсналан вуйжым сава. Тидым барин вате окна гыч ужын да служанкыжлан каласа:

— Мий йод! Молан мужик вуйжым сава?

Служанка йодеш:

— Мужик! Молан сӧсналан вуетым савет?

— Матушка! Барынькаланет каласе, тендан сӧснада ола-вула, мыйын сӧснамлан акак-шужарак, а мыйын сӧснам эрла эргыжлан ӱдырым налеш; сандене сӱаныш ӱжаш. Ала сӧснажым тулачылан, а иге-шамычшым ужатышыжлан колта?

Барин вате тиде мутым колыштын да служанкыжлан ойла:

— Могай дурак! Сӧснам сӱаныш ӱжеш, да эше игыже дене. А, мо! Тек енг-шамыч воштылышт. Сӧсналан мыйын ужгам чикте да повоскашке пар имньым кычкаш каласе. Тек сӱаныш имне дене кая.

Повоскам кычкеныт, тушко чаплын чиктыме сӧснам игыже дене пырля пуртен шынденыт да мужиклан пуэныт,—тудо шинчын да мӧнгышкыжӧ кудалын.

Вот охото гыч барин мӧнгыжӧ пӧртылын. Барин вате тудым вашлиеш, шкеже утен каен воштылеш.

— Ай, чонемже! Младем ниге дене воштылаш, тый ыжыч лий. Тышке мужик толын ыле, мемнан сӧсналан вуйжым савыш. „Тендан сӧснада ола-вула, мыйын сӧнамлан акак-шужарак“,—манеш. И тудым тулачылан йодо, а игыжым ужатышыжлан.

— Мый шинчем,—манеш барин,—тый тудым ыжыч пу дыр?

— Колтышым, чонем! Шкемын ужгам чиктышым да повоскаш пар имньым кычкен пуышым.

— Да кужеч мужикше?

— Ом пале, голубчик!

— Тиде тыге лиеш: мужик дурак огыл, а тый дура!

Вытыжым ондалмылан барин сырен куржын лекте, имне ӱмбак шинче да мужик почеш поктен кудале. Мужик баринын поктен шумыжым колеш, повоска ден имньыжым нугыдо чодра коклаш пуртен шогалтыш, а шкеже шляпажым мланде ӱмбалан кумыктен, воктенже шинче.

— Эй, тый поводаш!— кычкыра барин. — Ужын отул мо—тыжеч ыш эрте мо пар имне дене мужик? Эше тудын повоскаштыже сӧсна, игыже дене.

— Кузе ужаш огыл! Тудо шукертак кудал эртыш.

— Кузе ала младем тудым поктен шуаш ыле? Кудо могырыш кудале?

— Поктен шуаш—нояш огыл, да савыртыш шуко; шекланен гына шого, корнымат йомдарег. Тыланет, чай, корнышо палыме огыл?

— Кудал, тый, братец. Кучо младем тудо мужикым!

— Уке, барин, младем нигузеат огеш лий: мыйын мыйым тунам оза тӱня гычшат коранда.

— А кунарым соколетше шога?

— Да кум шӱдӧ теҥгеже лиеш.

— Ну, коли, луктын колтем гын, тӱлем.

— Уке, барин! Хоть тый тӱляш сӧрет, а мо лиеш варажым—ом шинче.

— Могай ӱшаныдыме!

Ну, вот иктаж мо лиймылан тыланет кум шӱдӧ теҥге.

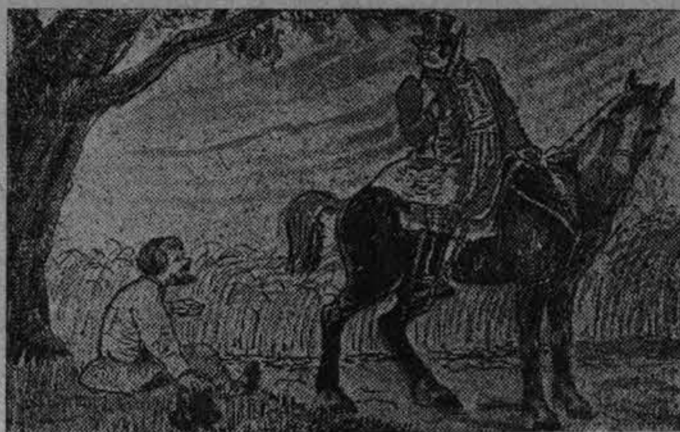
Мужик оксам налын, имне ӱмбак кӱзен шинчын да чодраш кудал колтен, а барин яра шляпам оролаш кодын.

Барин кужун вучен; кечат волен каен шуын, а мужик кузе уке лийын—тугак уке!

— Шого: ончем, шляпа йӱмалне сокол уло ма? Коли уло, то толеш, а коли уке, то вучымапат огыл!

Шляпам нӧлталын, а сокол тушто лийынжат огыл!

— Экий мерзавец! Вет, наверно, тиде мыйын ватем

шляпам йӱмалне сокол шинча.

— Нимат огыл, мый тыйын соколетшым оролем.

— Ончо, тый луктынат колтет. Шергакан кайык, ондален кайше мужикак улмаш!

Шыдыж дене барин шӱвалын да ватыже деке сонтыртатен.

Рушла гыч **Н. ЛЕКАЙН** кусарен.

Верым ыштен ямдылен

Йӱштӧ теле койын лишемеш. Йӱштӧ игечыште кайык-шамыч кочкаш огыт му. Садланак кажне тунемше-шамычлан кайык пукшымо верым ышташ пижман.

Кожлаер тӱҥалтыш школын (Морко район) 4-ше классыштыже тунемше Сергеев Витя кайык-шамычым пукшаш верым ыштен. Тушко нӧшмым опта. Киса, моло тӱрлӧ кайык-шамыч эре толыт. Сергей Эчан.

„Вончо“ колхоз, Кожлаер ял совет.

Кайыкын пайдаже нерген умылтарыш

Ик гана туныктышо Мария Даниловна кайыкын пайдаже нерген умылтарыш. Тидеч вара мый кайыкым пеш пагалаш тӱҥальым. Кызыт кайык пукшымо верым ыштенам. Кайык-шамыч нӧшмым, кинде пудыргым кочкаш кажне кечын пеш шукын толыт. Матвеева Е.

Отымбал тӱҥалтыш школ, Сотнур район.

Кайыкым ида локтыл

Южо йоча-шамыч кайыкын пайдаже нерген пеш шагал шинчат. Нунын кузе илымыштым, мом кочмыштым, ял озанлыкыште могай пайдам пумыштым огыт пале. Садланак нимом шоналтыде кайыкым луштедат. Теве мемнан ялыште Смирнов В. ден Дуплов Николай кайыкым лӧдӧ ден, моло дене кучат да шӱшкыл кочкыт. Ынде вет вуно изи огыт ул! Кайык пушедымашым кызытак чарныза! Яшеров Вася.

Рекге район, Эчаш энер ял

ДАГЕСТАНСКИЙ КАЛЫКЫН МУРЫЗЫЖО

(Сулейман Стальский колымылан идалык темме лўмеш).

Дагестанский ашуг (калык мурызо, поэт) Сулейман Стальскийын муро-шамычышт чыла калыкын изак-шоляк союзный республиклашке шарленыт. Руш, украинец, еврей, калмык, грузин-шамыч замечательный муро-шамычым колыштат Сулейман деке толыныт.

Сулейман Стальский.

Дагестанский великий мурызын скромный, шун дене ыштыме вӧртыштыжӧ эре гаяк уна-шамыч тич лиеденыт. Пӧрт воктенсе шаршудан верыште нуно калык поэтын пламенный шомак-шамычшым колыштыныт. Тыште эре колыштмо-шамыч лийыныт. Нуныв деке ашуг чўчкыдын муро дене обращатлен:

Кугу, кумда пеш мир мемнан,
Шуко пиал, шуко книгат.
Но тидым йӧршын палашлан
Тунемза кечын, йоча-влак!..

Южгынам Сулейман Стальский йоча-шамычлан шкенжын йоча годсо нелэ илышыже нерген каласкален.

1869 ийыште Ашага—Сталь изи Лезгинский аулеш, йорло ешыште дагестанский калык мурызо шочын.

Сулейманлан 11 ий теммеке ачаже колен, тудо шочмо мӧнггыжым кудалтен, пашам кычал каен.

19 ий годым кугыжан Российын тӱрлӧ олала воктен первыл коштмаш лийын. Тудо Дербентыште, Ганджаште (кызыт Кировабад), Самаркандыште, Бакушто лиеден. 30 ияш гына родной аулышкыжо пӧртылын. Шке кидше дене тудо аул тӱреш саклым ыштен. Тидын деч вара Ашага—Сталь аулышто Сулейманын мурышт шергылтыч. Нурышто паша ыштышыжла мурым шочыктен, тудын мурыжо йорло-шамычым нелэ, старшина ваштареш, дагестанский калыкын верласе эксплоататор-шамыч ваштареш кучедал шогаш ўжын.

Кугыжам луктын кудалтыме нерген аулышко увер толмеке калык мурызын йӱкшӧ шергылтын:

Кугыжа лукталтын манме уверым
Аулыш ўжара конден мылам.
Ужат тый ынде, Сулейман,
Сайрак илаш тӱҥалеш крестьян!

Советский власть годым калык поэт уло йӱк дене муралтен колтен.

Тудо элын чыла кӱлешан событийжылан мурым мурен, калык тушман—троцкистско-бухаринский бандит кашакым позор дене клеймитлен.

Тудо у, пиалан илыш нерген международный пролетариатын великий вождьышт—Ленин ден Сталин нерген мурен. Тудо советский пограничник, стахановец-шамыч нерген мурен.

1934 ийыште кеҥеж мучашеш Сулейман Стальский первой гана Москвашке писательский с'ездыш толын. Тыште калык поэт великий пролетарский писатель Алексей Максимович Горький дене палыме лийын.

22 августышто с'ездын трибунжо гыч дагестанский ашугын яндар стих-шамычышт йоҥгышт.

1936 ийыште советский правительство Сулейман Стальскийым Ленин орден дене наградитлен.

Дербентский избирательный Округысо шемер-шамыч Сулейман Стальскийым СССР Верховный Совет депутатыш кандидатлан выдвигатленыт. Но тудо пиалан выбор кече марке илен шуын огыл. Шкенжын чыла творчествыжым, пӱтынь илышыжым шке калыкланже пуышо великий поэт-мурызын 1937 ий 23 ноябрьыште шокшо шӱмжӧ кырымым чарныш.

В. Потоцкая.

Кӱчык увер-шамыч

Стречын пелэ кыдалаш школышто осоавиахим кружокым почыч. Членыш 22 тунемше возалтыныт. Кызыт кружок вуйлатыше Стрельников Н. винтовко нерген туныкта.

А. Ештубаев.
Кошма район, Киров область.

Лаж'ял пелэ кыдалаш школысо пионерский отряд кажне ийын кушкеш. Теҥий 27 йоча пионерыш пуреныт.

Волков Василий.
Шернур район.

Великий русский поэт-ученый М. В. ЛОМОНОСОВ

Михаил Васильевич Ломоносов 1711 ий 19 ноябрьыште Денисовка селаш (Архангельск ола лишне) кресаньык ешеш шочын. Изинекак тудлан нелын илаш верештын. Ачажын оксаже укелан верчын школышко тунемаш пурен кертын огыл. Пошкудыжо дене велэ тунемын. Лудаш тунеммек тудо книга лудде шагал жапым эртарен, могай келшыше книга логалеш, пытарымешке лудде огеш чарне улмаш. Тудо шуко арифметике книган задачыже-шамычым ыштен пытарен. Тудын ончыклык шонымашыже — тунемаш.

Мӱндыр север гыч 19 иваш Ломоносов тӱжем километрым утла обоз дене нырля йолын Москвашке тунемаш толеш. Тудо дворянинын эргыже улам манын ондален, школышко тунемаш пура. Ломоносов тунемаш пеш тале улмаш. Пелэ шужен илен гынат, уло вийжым пыштен тунемын. Тыге кандаш ий тунемман школым вич ийыште пытара.

Тале ревезым моло тунемше-шамыч дене пырля границе вес велке тунемаш колтат. Тушеч 1741 ийыште толын. Вара тудым наук Академийын членжылан назначитлат.

Ынде Ломоносов Европысо моло ученый-шамыч деч ончылно лиеш.

Физик, химий дене кугу научный открытий-шамычым ыштымыже дене тудо тувамсе жапым шӱдӧ ийлан утла ончылтен.

Ломоносов русский наука ден литературлан тӱҥалтышым ыштен коден. „Мемнан русский литература 1739 ий гыч, Ломоносовын первой произведенийже лекме деч вара гына тӱҥалын“, манын великий русский критик Белинский возен.

Михаил Васильевичын илыме жапыштыже ола-шамычым гына (царьым, полководец, да военный сеҥымаш шамычым моктен возымаш), да тудымат парьын кӱштымыжӧ почеш велэ возаш лийын. Но тудо йӧным муын: тыгай произведений гоч шке шонымыжым келгын пуэн моштен, литературым национальныйышке савырен.

Ломоносов руш йылмым моло йылмысе мут-шамыч деч ойырен, тыге чылт руш йылме дене гына произведений-шамычым возен. Тылеч посна шуко у мут-шамычым пуртен: полнолуние, созвездие, микроскоп, притяжение, глобус, горизонт да тулеч молат.

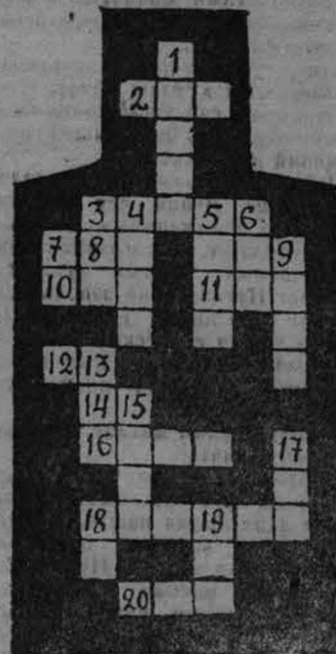
Ломоносов 1765 ийыште колен. Тудо русский калыкын гениальный эргыже лийын. Родинам йӧратымашыже да преданный улмыжо, наука верч, культур верч да калыкын пиалже верч кучедал шогымыжо Ломоносовым мемнан родина деке лишылым да мемналан шергым ышта.

Кроссворд

Горизонтальысе мут-шамыч:

2. Тувыр мушмо вер. 3 Мардежан годым корнышто тӱргыжеш. 7. Пасу. 8. Чодырасе илыше. 10. Ешыште лиеш. 11. Глагол. 12. Физик. 14. Шинчыше вӱд. 16. Гражданский сарын геройжо 18. Совет Ушемысе энер. 20. Стройматериал.

Вертикальысе мут-шамыч:

1. Плотникын ӱзгарже. 3. Йӱкым луктеш. 4. Европысо кугу курык. 5. Теҥгызысе животный. 6. Ожно поян-шамыч кидыште орланен илыше еҥ. 9. Чодырасе емыж. 13. Школьный принадлежность. 15. Вӱд пундаште илыше. 17 Пӧр'еҥ лӱм. 19. Калык илыме пункт.

Кроссвордым Морко район, Аз'ял пелэ кыдалаш школышто тунемше Васильев Аркадий колтен.

Задаче

7	11	6
14	8	12
13	9	10

Цифр-шамычын верыштым вашталтымек диагональыштат, вертикальный да горизонтальный линийыштат 30 лекше.

Ибраев Л. ден **Ибраев С.**
Шернур район, Шокшем ПКШ.

Тушто-шутко-шамыч

1. Страус шкенжым кайык манын кертеш мо?
2. Петырме шинча дене мом ужаш лиеш?

Николаев Юрик.
Пӧт'ял пелэ кыдалаш школ, Сотнур район.

Шараде

Кок йӱкемжым
Нотышто колат,
Ешарет гын
Кум пич йӱкым,
Чапле оланам палет.

Бастраков Прокоп.
У-Тор'ял ПКШ.

Ответ-шамыч

(52 шо №-ым ончо)

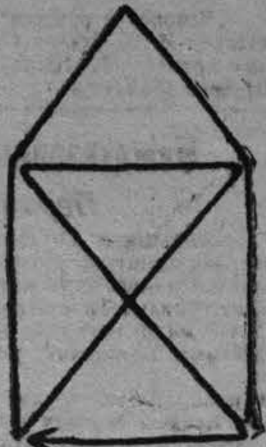
Тушто. Балалайке.
Шараде. Комсомол.
Ответым Исаев Иван (Звениге район) чын колтен.

(53-шо №-ым ончо)

Анаграмме. Ломбо—комбо.
Тушто. Кутко шуэ.
Анаграмме. Кече—ече.
Шараде. Лум.

Ответым чын колтышо-шамыч: Аверьянов Семен (Йошкар Ола район, Нурма тӱҥалтыш школ, 4-ше класс), Исаев Иван (Кужмарий ПКШ, Звенига район), Ибраев Иван (Тор'ял район, Кузнеч ПКШ), Андреев Ефим (Сотнур район, Сотнур кыдалаш школ).

(49 №-ым ончо)

ЗАДАЧЕ. Фигурым тыге ыштыаш кӱлеш. (Моло семынат лиеш).

Отв. редактор— И. М. МУЗУРОВ.

Упол. Марлита № А—928. Йошкар-Ола, Маргосиздатын 1-ше типографийже.